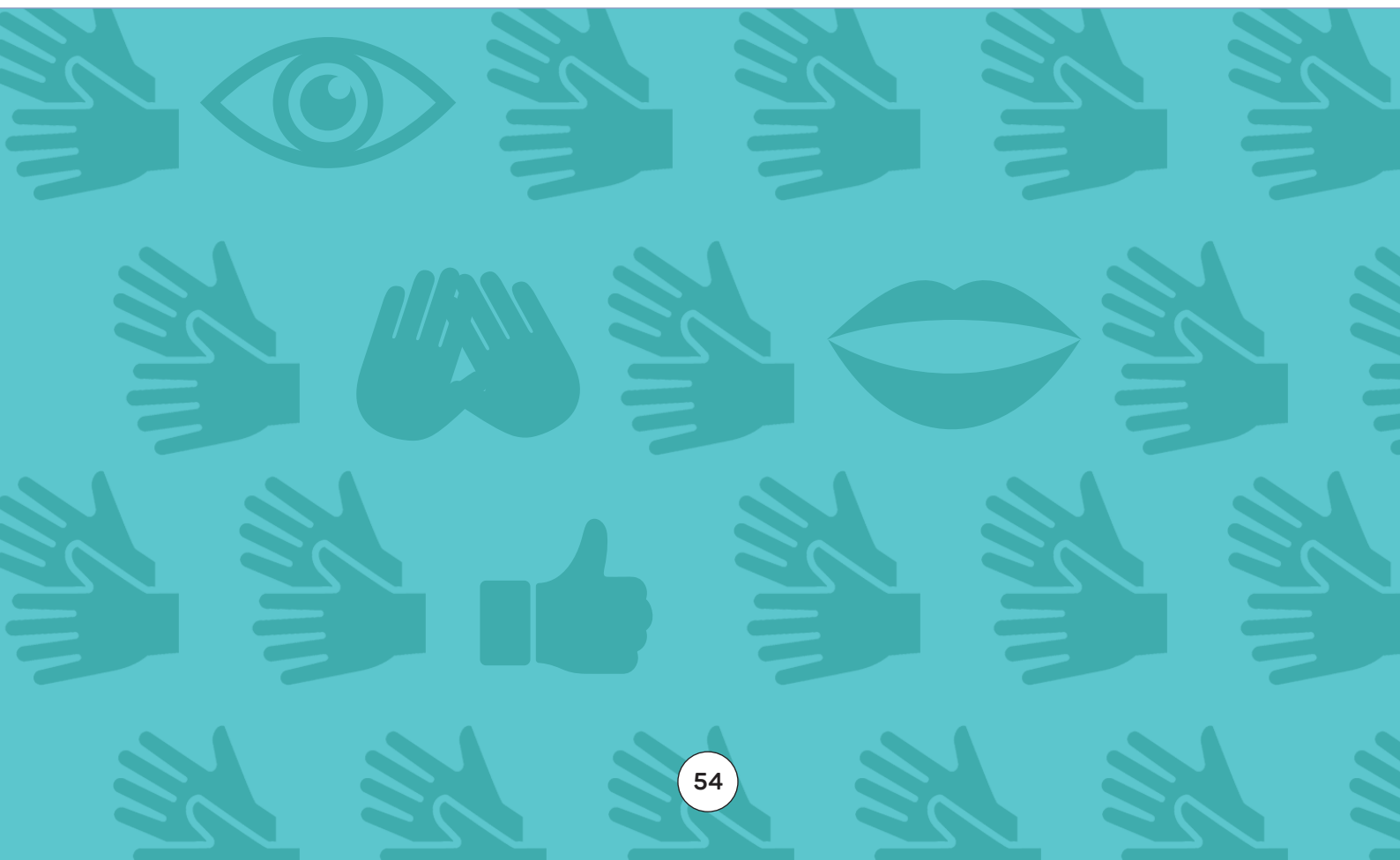

7.

DET SVENSKA TECKENSPRÅKET

Det finns inte bara ett teckenspråk i världen utan många. Varje land har sitt eget, en del länder har flera. Det svenska teckenspråket är det tecknade språket som används mest i Sverige.

Vilka talar teckenspråk?

Det svenska teckenspråket talas av döva och hörselskadade personer, men också av hörande personer. Exakt hur många som talar svenskt teckenspråk vet man inte, men man tror att det finns omkring 13 000 personer som har teckenspråk som sitt modersmål. Av dessa är omkring 8 000 födda döva eller har förlorat hörseln när de var små. Det finns också barn som kan höra men som talar teckenspråk eftersom deras föräldrar eller syskon är döva och använder teckenspråk hemma. De kanske är runt 5 000 personer, så ungefär 40 procent av de som har svenskt teckenspråk som förstaspråk är hörande.

Många personer lär sig teckenspråk senare i livet, till exempel hörselskadade ungdomar, hörande föräldrar som får barn som är döva eller hörande personer som använder svenskt teckenspråk i sitt arbete. Räknar man med dem blir det många som talar svenskt teckenspråk.

De flesta döva barn föds i familjer där föräldrar och syskon är hörande och inte kan teckenspråk från början. Då blir det viktigt för barnet att få träffa och umgås med andra människor också som kan teckenspråk. Det kan vara teckenspråkiga lärare och jämnåriga teckenspråkiga kompisar i förskola och skola.

Det finns inte bara ett teckenspråk i världen utan många. Varje land har sitt eget, en del länder har flera. Det svenska teckenspråket är det tecknade språket som används mest i Sverige.

Var talas språket?

Döva bor i alla delar av Sverige. På vissa orter bor det fler eftersom döva gärna vill träffa andra döva. I Örebro finns många teckenspråkiga, eftersom det finns både ett riksgymnasium där döva och hörselskadade från hela landet kan gå och en specialskola för döva och hörselskadade. Det finns också specialskolor, eller dövskolor som de också kallas, i Stockholm, Lund, Vänersborg och Härnösand och däromkring bor det många teckenspråkiga. I Leksand finns det en folkhögskola för döva och hörselskadade och för alla andra som vill lära sig teckenspråk.

Språkets historia

Någon form av teckenspråk har talats så länge det har funnits döva personer. I en skrift från år 1759 hos Kungliga Vetenskapsakademien nämns en döv person i Kalmar, som sägs kunna läsa, skriva och räkna addition och

subtraktion. Om en döv person växte upp i en liten by där ingen annan var döv fick man klara sig så bra man kunde med hemmagjort teckenspråk i familjen och i byn. Ofta blev de döva väldigt ensamma eftersom ingen kunde tala med dem.

Internatskolor för döva

På 1800-talet grundades internatskolor för döva, skolor där barnen både bodde och gick i skolan. Där samlades döva barn från olika delar av landet. Från början användes teckenspråket i undervisningen. Men under en lång period från 1860-talet till 1980-talet undervisade lärarna bara på talad svenska. Eleverna var tvungna att titta på lärarnas mun och läppar för att försöka förstå vad de sade. Teckna fick de göra på rasterna och på fritiden. När eleverna gick ut skolan stannade en del kvar på orten där skolan låg eftersom det fanns många där som de kunde tala teckenspråk med. De bildade dövföreningar, den äldsta grundades i Stockholm 1868. Den tätare kontakten mellan döva ledde till att det svenska teckenspråket blev ett eget språk.

Det fanns också ett samarbete mellan dövskolor i de nordiska länderna. Finska barn kom till exempel till skolor i Sverige och norska barn till danska skolor. På så sätt spred sig olika tecken mellan länderna. Därför finns det många likheter mellan det svenska teckenspråket, det finlandssvenska teckenspråket och det finska teckenspråket. Det danska teckenspråket har påverkat teckenspråken i Norge, på Island, på Grönland och på Färöarna.

Genom dövundervisningen spreds teckenspråken mellan de nordiska länderna.

Riksteatern Crea ger föreställningar på teckenspråk, här pjäsen "Superhjältar".

Dövas kultur

Den gemenskap som uppstått mellan döva kallas för dövas kultur. I dövkulturen har man språket gemensamt, det svenska teckenspråket. Man slipper känna sig utanför, vilket är lätt när ett talat språk används och man inte hör vad som sägs.

Döva arrangerar egen teater, egna filmfestivaler, föreläsningar och egna idrottsarrangemang. I Sverige finns teaterensemblen Riksteatern Crea (tidigare Tyst Teater) som ger pjäser på teckenspråk, och Dövfilmfestival i Stockholm har arrangerats sedan år 2000. Viktiga arrangemang är Teckenspråkets dag som firas den 14 maj och Dövas Dag, som runtom i världen firas i september varje år. Då träffas döva i hela landet, umgås med andra teckenspråkiga och deltar i olika aktiviteter under flera dagar. Döva runtom i världen känner en särskild gemenskap med varandra och möts i olika sammanhang, till exempel idrottsevenemang och konferenser. Det finns ett starkt samarbete mellan de nordiska länderna.

Hur fungerar teckenspråket?

Det svenska teckenspråket är ett språk som uppfattas med synen. Många tror att man bara tittar på händerna när en person tecknar, men så är det inte. Teckenspråket bygger på handrörelser, olika ansiktsuttryck, vart man riktar blicken, munrörelser och kroppshållning, allt på en gång. Ansiktsuttrycken och munnens rörelser är viktiga för att man ska förstå vad som sägs. Vissa svenska ord kan ju betyda flera saker, till exempel tomten (mark eller jultomte).

För dessa ord finns olika tecken, men munrörelserna liknar varandra. Det finns också tecken som ser likadana ut, men som kan betyda olika saker. Då visar man med munnen vilket ord man menar. ÄGG och PÅSK tecknas till exempel likadant, men munnen formas på olika sätt.

Man tecknar med en eller två händer och det spelar ingen roll om man är höger- eller vänsterhänt. Tecken kan formas genom att man använder båda händerna tillsammans eller var hand för sig, på ett ställe på kroppen eller i luften någonstans framför kroppen. Det finns 38 handformer som används i svenskt teckenspråk.

Många olika tecken för samma sak

Kanske har du lärt dig att teckna lite på svenskt teckenspråk? Många kan handalfabetet så att man kan bokstavera sitt namn. Googla så kan du hitta teckningar över hur man tecknar bokstäverna.

Med det svenska teckenspråket kan man uttrycka samma saker som man kan på talad svenska. Ibland finns det flera tecken för ett ord. Ett exempel är tecknet för våffla, som det finns minst fyra olika tecken för. Tecken för apelsin och räv finns också i flera varianter. Det kommer sig av att teckenspråket har utvecklats lite olika på de olika specialskolorna i landet. Barnen som gick där förr hade inget internet och de tecknade bara med de andra på skolan. Då hittade man på egna tecken som sedan kunde skilja sig från hur man tecknade samma sak på en annan skola. Men de flesta tecknen är likadana i hela landet.

Gamla och unga kan ibland teckna på olika sätt. Vilka tecken man har lärt sig beror på när man lärde sig att teckna och var i landet. I dag är skillnaderna mindre än förr, eftersom döva har tätare kontakt med varandra och språket används i media. Det svenska teckenspråket syns i tv, i sociala medier och i tolkade sammanhang. När döva ringer varandra använder de kameran i mobilen så att de kan se när den andre tecknar, i stället för att tala.

Teckenbildning

Många tecken avbildar föremål eller rörelser. När man tecknar ELEFANT visar ena handen formen på en snabel från mitten av ansiktet och med en kurva nedåt. Om man vill teckna SÅGA, liknar den ena handen sågklingan som rör sig över den andra armen eller framför kroppen.

Om man vill teckna att det finns fler av någonting visar man ibland samma tecken flera gånger, som i tecknet KOMPIS(AR) eller med en rörelse åt ena sidan, som i tecknet MÅNDAG(AR). Ofta tecknar man tecknet för MÅNGA innan man tecknar saken eller händelsen för att visa att det är flera.

För att markera tid lägger man till ett tecken för till exempel IGÅR, IMORGON eller hjälpverb som SKA som beskriver framtiden.

Ordföljd

Det svenska teckenspråket har i grunden samma ordföljd som svenska. Först kommer tecknet för subjektet: personen som gör något, sedan verbet: det som personen gör, och sist objektet: vad det är för något. Ex: *En kvinna köper en bil* blir på teckenspråk KVINNA KÖPER BIL.

När man ställer en fråga på svenska ändrar man ordföljden. Man påstår *Jag är glad* men frågar *Är du glad?* I svenskt teckenspråk gör man inte så. Teckenföljden PAPPA SNÄLL används både i ett påstående och i en fråga. Hur vet man då om det är ett påstående eller en fråga? Frågor som besvaras med ja eller nej markeras med höjda ögonbryn. Andra frågor kan ha ett frågeordstecken som VAD, HUR eller VARFÖR och då visar man det med ihopdragna ögonbryn: VAD HETER DU?

Handalfabetet

Många har någon gång lärt sig handalfabetet i svenskt teckenspråk. Kanske har man lärt sig bokstavera sitt namn eller några svenska ord. Det svenska handalfabetet skapades av dövlararen Per Aron Borg som grundade Manillaskolan i Stockholm i början av 1800-talet. Målet med handalfabetet var att lära ut svenska till döva elever. Handformerna skapades utifrån det svenska alfabetet och liknar hur bokstäverna ser ut i skrift. Handalfabetet används mest för att stava namn och för vissa lånord från svenska eller andra språk.

Teckenordböcker

Finns det ordböcker med tecken? Ja, det nätbaserade Svenskt teckenspråkslexikon är den största teckenordboken hittills. År 2020 innehöll det mer än 21 000 tecken. Man kan söka på ämnesområde, handform, region, tecken som bokstaveras och mindre vanliga tecken.

Är svenskt teckenspråk ett nationellt minoritetsspråk?

Det svenska teckenspråket erkändes av Sveriges riksdag år 1981. Enligt språklagen från år 2009 ska ”den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket”.

Svenskt teckenspråk är inte ett nationellt minoritetsspråk men i språklagen står det att teckenspråket ska skyddas och främjas precis som de nationella minoritetsspråken. Men de nationella minoritetsspråken har ett starkare skydd än svenskt teckenspråk i andra lagar, till exempel i skollagen.

På 1990-talet, när regeringen bestämde vilka språk som skulle bli nationella minoritetsspråk i Sverige, tyckte man inte att teckenspråket uppfyllde kraven.

Man såg teckenspråket mer som ett hjälpmedel för att kunna förstå svenska än som ett språk. Idag vet de flesta att det svenska teckenspråket är ett eget språk.

Modersmålsundervisning

Reglerna för modersmålsundervisning är samma för svenskt teckenspråk som för andra minoritetsspråk (utom de nationella minoritetsspråken). Skolan är skyldig att ordna modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk om det är minst fem elever i kommunen som önskar det. En del kommuner tillåter ändå modersmålsundervisning även om det bara är en eller två elever som vill läsa svenskt teckenspråk som modersmål. Andra kommuner är mer strikta.

De flesta hörselskadade elever går i den vanliga skolan och många har idag ett kokleaimplantat. Det är elektroder som opereras in i öronsnäckan för att hjälpa hörselnerven att uppfatta ljud. Även om en person får hörselhjälpmedel innebär det inte att hen kan höra perfekt. I vissa situationer kan det vara jobbigt och tröttande att lyssna till tal, därför vill många också kunna svenskt teckenspråk, som kan användas när tekniken inte räcker till.

På tv kan man ibland se tolkar teckenspråkstolka och melodifestivalen tolkas på teckenspråk på en egen kanal. Här tolkas Tusse i Melodifestivalen 2021.

Det svenska teckenspråkets framtid

I en del länder är de tecknade språken hotade språk. Det finlandssvenska teckenspråket har inte många användare och det finns många små teckenspråk som är utrotningshotade, till exempel teckenspråk som används av inuiter i Kanada eller av mayaindianer i Mexiko. Men även större teckenspråk som danskt, österrikiskt och australiensiskt teckenspråk är hotade. En orsak till det är att undervisning av döva inte längre sker på skolor där teckenspråk används. Istället får eleverna undervisning på landets talade språk med hjälp av hörselteknik som kokleaimplantat.

Svenskt teckenspråk anses inte vara ett hotat språk. Undervisning av döva elever sker i tvåspråkiga skolor där eleverna får lära sig både teckenspråk och svenska. Det går också att lära sig teckenspråk som vuxen.

På Språkrådet finns det språkvårdare i svenskt teckenspråk. Språkrådet svarar till exempel på frågor om det svenska teckenspråket, gör teckenlistor och har en grammatikbeskrivning på webben.

FRÅGOR

- Varifrån kommer svenskt teckenspråk?
- Gå in på UR play och sök på Lär dig teckenspråk, så kan du lära dig att teckna du också!